

ATELIERELE DE FIBULE DIN PROVINCIIILE DUNĂRENE ALE IMPERIULUI ROMAN

(SEC. I A.CHR. -III D.CHR.)

Rezumat

Cele 59 de ateliere analizate, se întind pe teritoriul tuturor provinciilor dunărene ale Imperiului roman cu excepția Dalmației, care doar printr-o mică suprafață poate fi atribuită bazinului dunărean. Atelierele sunt situate cu puține excepții în mediul civil, orașe, vicus-uri, villae rustice, stationes. Aproape în toate marile centre urbane (orașe) din provinciile examinate există ateliere de fibule care asigură necesarul de piese atât pentru localnici cât și pentru zonele inconjurătoare. Unele din micile ateliere din Pannonia sunt situate pe drumul ambrei, ceea ce ne determină să credem că ele produceau nu doar pentru uzul local ci și pentru export spre nord. În cazul Raetiei și Noricumului, ele sunt situate pe marile artere comerciale. Nu este exclus ca în unele din aceste centre să existe ateliere ale unor meșteri itineranți. Un caz aparte îl reprezintă cele trei ateliere de pe limes-ul Daciei Porolissensis, care au o particularitate și anume producția de fibule barbare. În privința producției din castră această activitate este în strânsă legătură cu producția de piese de echipament militar.

Tipurile de oficine din marile orașe poate fi împărțită în trei categorii:

- a. ateliere cu producție mixtă (fibule, aplici, piese de harnașament, plăcuțe votive, piese de mobilier și alte piese de uz cotidian din bronz) dar și producția de lingouri sau piese de aur, sticlă, respectiv producția de obiecte de fier;
- b. ateliere numai pentru producția de fibule;
- c. "cartiere" de ateliere respectiv mai multe ateliere specializate în producția de fibule.

Planul unor ateliere publicate arată că suprafața necesară desfășurării activității pentru turnarea bronzurilor și implicit a fibulelor este mic: între 38-80 mp. Prin prisma numărului mare de planuri de ateliere (spații), 12 la număr, publicate din Magdalensberg și a cartării fibulelor în curs de prelucrare sau rebut de la Virunium, numărul atelierelor propriu-zise poate fi de aproximativ 80.

Materia primă folosită este bronzul provenit din piese supuse reciclării. Analizele unor fibule din diferite ateliere arată o compoziție diferită față de rețetele din vestul imperiului. Tehnica de execuție este cea a formei pierdute, prin turnare în tipare de lut. Producția de fibule este diversificată în aceste provincii.

Deși se cunosc numeroase ateliere de bronzieri din Raetia , pentru producția de fibule, singurele dovezi cunoscute sunt fibulele semifabricate, rebuturi și modele de plumb. Cele 12 centre romane amintite mai sus indică o producție a fibulelor romane pe parcursul sec. I-III d.Chr. Din analiza tipurilor produse cu mici excepții (Cambodunum și Ribtissen), domină tipurile dunărene întâlnite mai ales în Noricum, Pannonia, Moesia sau Dacia. Cu toate acestea analiza fibulelor din diferite situri romane (castre, orașe, vici), arată o cantitate mare de fibule provenite din Gallia . Acest element vestic se vede și din analiza populației din vici, unde o mare parte din populație provine din Gallia .

În Noricum se remarcă în primul rând producția de fibule puternic profilate care este atestată ca fiind produsă în 11 centre , reprezentând pentru epoca romană zona cea mai vastă de producție și totodată centrul de iradiere a lor spre alte provincii. De asemenea, pentru această provincie este caracteristică și producția de fibule cu aripioare tip Almgren 238 și fibule cu două nodozități tip Almgren 236. Dovezi semnificative există și pentru producția, cu multe variante, a fibulelor cu genunchi, a fibulelor plate, a fibulelor traforate, a fibulelor zoomorfe și a producției de tip Almgren 15. Cele mai importante centre de producție se află la Magdalensberg, Virunum, Iuvavum, fiind situate spre periferia așezărilor formând adevărate cartiere meșteșugărești. Producția de fibule din provincie este realizată și pentru comerț cu lumea barbară. În concluzie, producția de fibule din Noricum, prin descoperirile de mai sus oferă cele mai importante date privind atelierele și producția de fibule în imperiul roman în sec. I a.Chr.-sec. III d.Chr.

Deși sunt presupuse ateliere și în alte centre din Pannonia (Sirmium, Burgenae și Ušće-Obrenovac (Ad Labores?)), doar 17 puncte cu descoperiri arheologice atestă execuția de fibule în Pannonia. Din analiza materialului rezultă o producție sigură pentru fibulele de tip norico-pannonice, fibule puternic profilate, fibule trompetă, fibule cu genunchi, fibule zoomorfe, fibule traforate, fibule în formă de T. Cele mai importante ateliere sunt cele de la Brigetio și Savaria. Analiza tipurilor de fibule produse arată însă o producție masivă în secolul I-prima jumătate a sec. II d.Chr , dar cu continuitate până în sec. III d.Chr.

Pentru Moesia avem atestată producția de fibule puternic profilate, fibule cu genunchi, fibule zoomorfe, fibule Aucissa târzii, fibule în formă de T. Cel mai important centru este cunoscut la Durostorum. Cronologic, producția de fibule din Moesia acoperă intervalul sec. I d.Chr.-sec. III. d.Chr.

Dacia, ultima provincie romană cucerită de romani dar totodată și adânc înfiptă în lumea barbară, este caracterizată printr-o producție diversificată de fibule. Cea mai mare producție o reprezintă fibulele puternic profilate, fibulele cu genunchi și fibule cu capul în formă de ancoră, care formează 75% din producția atelierelor cunoscute în Dacia. Alături de aceste tipuri în Dacia romană mai este atestată și producția de fibule de tip norico-pannonice cu aripioare și două nodozități, fibule zoomorfe, fibule Aucissa târzii. Trebuie subliniat în cazul acestei provincii și producția de fibule barbare (tip Almgren 124, Almgren 138-141, Almgren grupa VII, I). Cel mai important atelier este cel de la Napoca, cunoscut prin toate elementele constructive și de producție. Cronologic, aceste ateliere funcționează de la începutul provinciei până în primele trei decenii ale sec. III d.Chr.

După acordarea titlului de municipium mai multor așezări în timpul lui Hadrian, care marchează și începerea unei puternice activități edilitare (construcția de drumuri, temple, alte edificii publice), multe ateliere își încetează activitatea. Dispariția acestor ateliere nu înseamnă încetarea producției în majoritatea centrelor mai sus pomenite, ci mutarea în alte zone ale orașelor sau în alte zone periferice.

Dacă în prima jumătate a sec. II d. Chr. avem o producție aproape uniformă de tipuri pe întregul areal al provinciilor dunărene, după această perioadă putem observa o regionalizare a anumitor tipuri de fibule. Astfel, în Dacia și cele două Moesii apare pe scară largă producția de fibule Aucisa târzii, fibule cu genunchi varianta cu balama, variante de fibule cu capul în formă de ancoră (masive); Pannonia produce fibule trompetă și fibule cu capul în formă de ancoră. Noricum și Raetia produc numeroase fibule traforate, fibule zoomorfe și variante de fibule cu genunchi și cu resort, în rolă.

Din analiza atelierelor se poate observa o diminuare a producției și totodată a numărului de ateliere din sec. III d.Chr. Acest lucru nu derivă din stadiul cercetării arheologice ci probabil a ieșirii din modă a fibulelor în rândul civililor. Deși s-a emis ipoteza existenței unor ateliere de fibule emailate în Pannonia și Dacia, nu avem până în momentul de față nici o dovadă privind producția acestor tipuri de fibule.

Producția din toate provinciile dunărene se adresa atât civililor (barbați și femei), cât și militarilor, dar și exportului masiv în lumea barbară.

Dr. Sorin Ilie Cociș

